

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

AGRICULTURAL UNIVERSITY OF ATHENS

Κοινωνιολογία της Αγροτικής Ανάπτυξης

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου»

Ενότητα 5: Οικογενειακή
Εκμετάλλευση & Οικογενειακή
Γεωργία (2/3) 1ΔΩ

Διδάσκων: Χαράλαμπος Κασίμης

Τμήμα: Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Μαθησιακοί στόχοι

- Το μάθημα στοχεύει σε μια ολιστική και κριτική προσέγγιση της έννοιας της αγροτικής ανάπτυξης μέσα από τη διδασκαλία βασικών εννοιών και μεθόδων για την κατανόηση μιας κοινωνικά ετερογενούς αγροτικής κοινωνίας. Πλαίσιο αναφοράς αποτελεί η Ελλάδα και οι χώρες της Ε.Ε.

Λέξεις κλειδιά

- Αγροτική κοινωνία, ύπαιθρος, ανάπτυξη, δημογραφία, αγροτική εκμετάλλευση, οικογενειακή γεωργία, φύλο, νέα αγροτικότητα, πολυλειτουργικότητα

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 1/9

- Από τη δεκαετία του 1980, οι κοινωνικοί επιστήμονες που μελετούν την ενσωμάτωση του αγροτικού χώρου στην ευρύτερη οικονομία και κοινωνία επικεντρώνουν τις αναλύσεις τους σε τάσεις και διαδικασίες οι οποίες μέχρι τότε θεωρούνταν ότι αποτελούν αναπόφευκτο αποτέλεσμα της διαδικασίας ανάπτυξης του καπιταλισμού στη γεωργία.
- Μια σειρά αναλύσεων που αφορούσαν στις ανεπτυγμένες χώρες (ΗΠΑ, Ην. Βασίλειο) αναγνώρισαν την επιβίωση των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων στην αγροτική τους δομή. Η ανάκαμψη της οικογενειακής γεωργίας θεωρήθηκε ότι συνάδει με τις νεοπαγείς συνθήκες καπιταλιστικής ανάπτυξης στη φάση της παγκοσμιοποίησης.

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 2/9

- Τα τελευταία χρόνια ο όρος παγκοσμιοποίηση (globalization) χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις ραγδαίες μεταβολές, τις διαπλεκόμενες σχέσεις και τις αυξημένες εντάσεις σε συγκεκριμένες περιοχές του πλανήτη και να υπογραμμίσει τις επιπτώσεις που έχουν όλα αυτά στις δραστηριότητες του υπόλοιπου πληθυσμού του πλανήτη.
- Αυτή η αλληλοσύνδεση και αλληλεπίδραση μεταξύ γεωγραφικών χώρων, οικονομιών, πολιτισμών και δράσεων στο πλαίσιο ενός παγκόσμιου, ή αλλιώς ραγδαία ολοκληρούμενου, συστήματος προσφέρει τη βάση για την ανάλυση της πλειονότητας των τοπικών ή/και επιμέρους τάσεων και διαδικασιών ακόμα και στις παρυφές του παγκόσμιου συστήματος.

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 3/9

- Η αυξανόμενη κυριαρχία μιας ολοποιούμενης οντότητας, όπως είναι αυτή του παγκόσμιου οικονομικού και κοινωνικού συστήματος, θεωρείται ως μια αναπότρεπτη και αδιαφιλονίκητη πραγματικότητα.
- Ο όρος παγκοσμιοποίηση άρχισε να χρησιμοποιείται ευρύτερα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Κοινωνιολογικός ορισμός:

Παγκοσμιοποίηση είναι 'μια κοινωνική διαδικασία κατά την οποία τα γεωγραφικά εμπόδια στις κοινωνικές και πολιτισμικές διευθετήσεις (διακανονισμοί, σχέσεις) υποχωρούν και κατά την οποία οι άνθρωποι αποκτούν όλο και μεγαλύτερη συνείδηση αυτής της υποχώρησης' (Waters 1995, Marshall 1998).

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 4/9

- Σύμφωνα με τον Waters, μπορεί κανείς να παρατηρήσει τα ακόλουθα σχετικά με τη διαδικασία παγκοσμιοποίησης:
  1. Η παγκοσμιοποίηση δε σηματοδοτεί μια νέα διαδικασία, αφού υφίσταται ήδη από το 16ο αιώνα. Όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ των κρατών η διαδικασία αυτή έχει επιταχυνθεί και σήμερα βρίσκεται σε μια εντεινόμενη φάση ανάπτυξης.
  2. Η παγκοσμιοποίηση περικλείει όλες τις επιμέρους σχέσεις ή δέσμες σχέσεων εγκαθιστώντας ένα πλαίσιο για την ενσωμάτωση και την ενοποίηση όλων των πλευρών της ανθρώπινης κοινωνίας.
  3. Η παγκοσμιοποίηση παρεμβαίνει αποφασιστικά στην ίδια τη σύλληψη του χώρου και του χρόνου μέσα στο πλαίσιο της συνολικής κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, εκμηδενίζει τη χωρική διάσταση και προχωρά στη γενίκευση του χρόνου.

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 5/9

4. Η παγκοσμιοποίηση επισημαίνει την κατάρρευση τόσο της καθολικότητας (universalism) όσο και της ιδιαιτερότητας (particularism), οι οποίες υποκαθίστανται σημαντικά από τη διαφοροποίηση διπολικών σχέσεων, όπως π.χ. δημόσια και ιδιωτική σφαίρα, εργασία και κατοικία, σύστημα και βιωμένος κόσμος.

5. Τέλος, η παγκοσμιοποίηση εμπεριέχει ένα αμφίσημο μίγμα ρίσκου και εμπιστοσύνης τείνοντας προς την διακινδύνευση των προηγουμένως σταθερών και ρητά εκφραζόμενων σχέσεων, γνώσεων και διαδικασιών, εισάγοντας όλο και πιο έντονα τον παράγοντα του ρίσκου (Beck 1996).

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 6/9

- Θα πρέπει να υπογραμμισθεί η στενή συσχέτιση της έννοιας του εκσυγχρονισμού (modernization), και πιο συγκεκριμένα της ανάπτυξης των κοινωνιών της Δυτικής Ευρώπης, με αυτήν της παγκοσμιοποίησης.

Ο McMichael περιοδολόγησε τη μεταπολεμική περίοδο σε δύο υποπεριόδους:

1. σ' αυτή της κυριαρχίας του «αναπτυξιακού σχεδίου» (developmentalist project) (από τη δεκαετία του 1940 ως τη δεκαετία του 1970) και
2. σ' αυτή της κυριαρχίας του «σχεδίου της παγκοσμιοποίησης» (globalization project) (ξεκινά από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 ως σήμερα).

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 7/9

- Στην πρώτη φάση το κύριο μέλημα των κρατών ήταν η «αναπαραγωγή του αναπτυξιακού μοντέλου της Δύσης» (ή η προσέγγιση με αυτό) και η ενσωμάτωση στην παγκόσμια οικονομία.
- Στη δεύτερη φάση η ανάπτυξη του κράτους περνά σε δεύτερη μοίρα ενώ αντίστοιχα οι αυξημένες παγκόσμιες διασυνδέσεις υπογραμμίζουν τις διατεμνόμενες ενέργειες των παγκόσμιων αγορών και των εμπορευματικών αλυσίδων που εγκαθιστούν τώρα πια σε παγκόσμιο επίπεδο πολλές επάλληλες – και συχνά μη-διακριτές – σχέσεις ανάμεσα σε παραγωγούς και καταναλωτές.

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 8/9

- Με αυτό τον τρόπο, η εναρμόνιση (ή αλλιώς η ‘παρακολούθηση’) με την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης αποκτά το χαρακτήρα ενός ‘σχεδίου’ το οποίο ενδεχόμενα περιέχει συγκεκριμένες στρατηγικές ενέργειες από την πλευρά των δρώντων συλλογικών υποκειμένων (κράτη, πολυεθνικές οργανώσεις, πολυεθνικές εταιρείες κτλ).
- Αυτή η ‘αποδόμηση’ του αναπτυξιακού μοντέλου υπήρξε σταδιακή, διαμορφώθηκε παράλληλα με αυτό. Η έννοια της μετάβασης από το ένα μοντέλο ανάπτυξης στο άλλο (από το ‘αναπτυξιακό’ σ’ αυτό της ‘παγκοσμιοποίησης’) υποκρύπτει μια ‘εξελικτική’ ερμηνεία της κοινωνικής και οικονομικής αλλαγής όπως και μια ‘οικονομίστικη’ λογική της πορείας του κοινωνικού μετασχηματισμού.

Παγκοσμιοποίηση και οικογενειακή γεωργία 9/9

- Η ολοένα εντεινόμενη διαδικασία Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτελεί μια σημαντική ένδειξη για την πορεία που ακολουθεί – αναπόδραστα πια – η διαδικασία παγκοσμιοποίησης και στη χώρα μας.

Οικογενειακή γεωργία: η συζήτηση 1/5

- **Επιστρέφοντας στη συζήτηση για την οικογενειακή γεωργία** πρέπει να σημειώσουμε ότι:
  - η μείωση της βιομηχανικής απασχόλησης
  - η αύξηση του ποσοστού των απασχολούμενων σε μικρές και μεσαίες μονάδες βιομηχανικής παραγωγής
  - η ανάκαμψη της αυτοαπασχόλησης
  - η μείωση του αριθμού αυτών που έχουν πλήρη απασχόληση
  - ο μεταβαλλόμενος χαρακτήρας της ανεργίας (με παράλληλη αύξηση της περιστασιακότητας της απασχόλησης)
  - η άνοδος του ποσοστού της πολυαπασχόλησης

Οικογενειακή γεωργία: η συζήτηση 2/5

- οδηγούν σε δύο αλληλένδετες τάσεις:
  1. στη διατήρηση ενός μεγάλου αριθμού οικογενειακών εκμεταλλεύσεων με μερική απασχόληση στη γεωργία.
  2. στην αύξηση των διασυνδέσεων ανάμεσα στη γεωργία και στους υπόλοιπους τομείς, κάνοντας όλο και πιο δύσκολο το διαχωρισμό μεταξύ της γεωργικής και της μη-γεωργικής παραγωγικής δραστηριότητας.

Οικογενειακή γεωργία: η συζήτηση 3/5

- Με αυτό τον τρόπο, γίνονται δυσδιάκριτα τα όρια της γεωργικής παραγωγικής διαδικασίας αφού έχει σημειωθεί διάχυση των μορφών απασχόλησης σε όλους τους παραγωγικούς τομείς.
- Γίνεται όλο και πιο δύσκολο να απομονωθούν οι διαδικασίες που αφορούν αποκλειστικά στη γεωργία, αφού μειώνονται οι διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις βιομηχανικές και τις γεωργικές αγορές εργασίας. Επιπλέον, ανάλογα με το είδος των γεωργικών προϊόντων, οι οικογενειακές εκμεταλλεύσεις ενσωματώνονται όλο και περισσότερο σε αυτό που αποκαλείται αγροτοβιομηχανικό σύστημα.
- Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης προεκτείνει τις διασυνδέσεις μεταξύ των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων και της αγοράς αγροτικών προϊόντων στο επίπεδο της διακίνησης των αγροτικών εμπορευμάτων ως την τελική φάση της κατανάλωσης. Συνδέει δηλαδή άμεσα τον παραγωγό με τον καταναλωτή και εγκαθιστά επάλληλες σχέσεις ανταλλαγής πληροφοριών ανάμεσα στους δύο.

Οικογενειακή γεωργία: η συζήτηση 4/5

- Η γεωργική παραγωγική διαδικασία εξαρτάται όλο και περισσότερο από τις προτιμήσεις και τις ανάγκες των καταναλωτών, οι οποίοι αποκτούν μια χωρίς προηγούμενο δύναμη όσον αφορά στις τύχες και στην αναπαραγωγή των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων.
- Η αύξηση των διασυνδέσεων ανάμεσα στις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις και στην εξωτερική, ως προς αυτές, οικονομία έχει οδηγήσει στην παγκοσμιοποίηση της παραγωγής και κατανάλωσης των αγροτικών προϊόντων, δηλαδή στην εντονότερη και πληρέστερη ενσωμάτωση των σταδίων παραγωγής, μεταποίησης και διακίνησης των τροφίμων.

Οικογενειακή γεωργία: η συζήτηση 5/5

- Η διαδικασία παγκοσμιοποίησης δεν μπορεί να ερμηνεύεται ως μια απλή λειτουργία του κεφαλαίου, αφού αυτή όλο και περισσότερο συναρτά τη σφαίρα της παραγωγής με αυτή της κατανάλωσης, όπως επίσης αποτελεί το αποτέλεσμα της δράσης ενός μεγάλου αριθμού εμπλεκόμενων φορέων (πολυεθνικές, αγρότες, κράτη, υπερεθνικοί οργανισμοί κτλ.).
- Η διαδικασία παγκοσμιοποίησης μπορεί να ερμηνευθεί ως μια διαφοροποιητική διαδικασία η οποία ενσωματώνει τις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις μέσα από διαφορετικές οδούς. Αυτές οι οδοί ορίζονται από τις τροχιές που διαγράφουν οι οικογενειακές εκμεταλλεύσεις με δεδομένους τους συνδυασμούς σχέσεων παραγωγής που τις χαρακτηρίζουν. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί κανείς να αναφέρεται σε μια **ετερογενή διαδικασία ενσωμάτωσης** της οικογενειακής γεωργίας στο παγκοσμιοποιημένο αγροτροφικό σύστημα (Whatmore 1994).

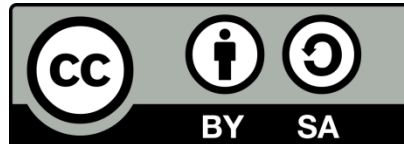
Βιβλιογραφία

- Gasson R. and Errington A. (1993) Farm Family Business, Cab International
- Kasimis C. and Papadopoulos A.G. (1994), The Heterogeneity of Greek Family Farming: Emerging Policy Principles, Sociologia Ruralis, Vol. 34, No 2/3, 1994, pp. 206-228.
- Κασίμης Χ. και Παπαδόπουλος Α.Γ. (1999), Η Διατήρηση της Οικογενειακής Γεωργίας και η Καπιταλιστική Ανάπτυξη της Γεωργίας στην Ελλάδα: Μια Κριτική Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας, στο Κασίμης Χ. και Λουλούδης Λ. (επιμ), Ύπαιθρος Χώρα: Η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο τέλος του 20ου αιώνα, Αθήνα, Πλέθρον και ΕΚΚΕ, σελ. 85-114.
- Παπαδόπουλος Α.Γ. (2002), Αγροτική Ανάπτυξη και Οικογενειακή Γεωργία στην Ελλάδα: Στρατηγικές Επιβίωσης, Ευελιξία και Αγροτικότητα, στο Ι. Λαμπίρη-Δημάκη (επιμ), Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα Σήμερα. Η Ολοκλήρωση της Τριλογίας, 1959-2000, Αθήνα, Παπαζήσης, σελ. 349-360

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδεια χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

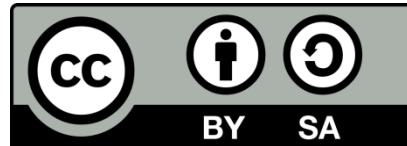
Σημείωμα Αναφοράς

- Copyright Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών 2014. Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, Χαράλαμπος Κασίμης. «Κοινωνιολογία της Αγροτικής Ανάπτυξης». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://oceclass.aua.gr/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων, π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Η άδεια αυτή ανήκει στις άδειες που ακολουθούν τις προδιαγραφές του Ορισμού Ανοικτής Γνώσης [2], είναι ανοικτό πολιτιστικό έργο [3] και για το λόγο αυτό αποτελεί ανοικτό περιεχόμενο [4].

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

[2] <http://opendefinition.org/okd/ellinika/>

[3] <http://freedomdefined.org/Definition/EI>

[4] <http://opendefinition.org/buttons/>

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
  - το Σημείωμα Αδειοδότησης
  - τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
  - το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)
- μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.